

FN och mänskliga rättigheter

Detta bild- och textmaterial utgör ett underlag för information och utbildning i samband med FN:s dag för de mänskliga rättigheterna den 10 december.

Till varje bild finns ett manusblad. Bild 3-8 visar de historiska tankar och händelser som ligger till grund för den allmänna förklaringen. Övriga bilder beskriver den allmänna förklaringens centrala roll i allt arbete med mänskliga rättigheter och förklarar innehållet i de olika artiklarna. Till textmaterialet hör även pedagogiska tips och idéer på övningar och diskussionsfrågor.

En del av informationen i denna presentation är hämtad från hemsidan för FN:s högkommissariat för de mänskliga rättigheterna, där du kan hitta mer information, se www.ohchr.org.

Bild 1. Den allmänna förklaringen

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna fyllde 60 år den 10 december 2008. Man kan säga mycket om den allmänna förklaringen och dess betydelse för arbetet för de mänskliga rättigheterna. När den allmänna förklaringen skrevs möjliggjorde den början till ett universellt arbete för alla människors lika fri- och rättigheter. Den var utgångspunkten och den första formuleringen av det som vi idag kallar folkrätten.

Trots att det har gått mer än 60 år sedan dess är behovet att arbeta mot kränkningar av de mänskliga rättigheterna lika stort idag som det var då. Dagligen sker kränkningar av de mänskliga rättigheterna runt om i världen och det är därför viktigt att belysa att de rättigheter som sammanställdes i den allmänna förklaringen fortfarande är odelbara och universella.

Bild 2. Ett levande dokument

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är ett inflytelserikt dokument som har grundläggande betydelse för utvecklingen av det vi idag kallar mänskliga rättigheter.

Det är den första universella förklaringen om att det finns grundprinciper av odelbara rättigheter som gäller för alla och som världens stater gemensamt ska leva upp till.

Förklaringen är också utgångspunkten för alla juridiskt bindande internationella folkrättsliga konventioner och den utgör grunden i det internationella arbetet med att övervaka de mänskliga rättigheterna i världens stater.

Det var i den allmänna förklaringen som man först påtalade att alla människor är födda lika i värde och i rättigheter och att det är upp till staterna i världssamfundet att garantera dessa rättigheter. De värderingar som är centrala för den allmänna förklaringen, såsom icke-diskriminering, jämlikhet, rättvisa och universalitet, har erkänts av de flesta stater. De kan kanske verka självklara för många som bor i Sverige men de är långtifrån verklighet för alla

stater medborgare. Vi måste därför fortsätta att försvara dessa rättigheter, tänka på vårt ansvar att respektera andra människors rättigheter och hjälpa till att sprida kunskap om den allmänna förklaringen.

Bild 3. Historisk bakgrund

Idéerna om de mänskliga rättigheterna vilar på en lång historisk diskussion bland filosofer och teologer och har varit ett grundläggande tema sedan man började diskutera människan som social varelse. Även om man inte använde termen omänskliga rättigheter som sådan har grundidéerna förekommit i politiska och religiösa sammanhang genom världshistorien. Historiskt finns en rad milstolpar i utvecklingen av det som idag anses vara universella mänskliga rättigheter.

Diskussionen om mänskliga rättigheter har alltså funnits länge i den filosofiska och religiösa traditionen. Det var dock först under 1700-talet som idéerna blev satta på pränt genom dokument som den amerikanska självständighetsförklaringen och den franska deklARATIONEN om de mänskliga och medborgerliga rättigheterna. Dessa deklARATIONER uttryckte de rättigheter som ansågs vara grundläggande för medborgare i ett samhälle. De gav upphov till den amerikanska och den franska revolutionen samt de sociala uppror och revolter som uppstod under 1800- och 1900-talen. Men vad var det som ledde till att människor började åberopa sina rättigheter?

Bild 4. Självständighetsförklaringen

Nordamerika kolonialisades under 1600-talet. Många kolonialister var förföljda i Europa på grund av sin religiösa eller politiska övertygelse. I Nordamerika fann de en chans till ett bättre liv än det de hade lämnat bakom sig.

Vid den tiden kontrollerade England de nordamerikanska kolonierna och krävde att nybyggarna skulle betala skatt till England. Kolonialisternas protester resulterade i att politiska representanter för de tretton kolonierna samlades och skrev ett dokument där de förklarade sig självständiga.

Bilden: öSjälvständighetsförklaringen av John Trumbull. Målningen visar den kommitté med fem medlemmar som hade i uppgift att skriva utkastet till självständighetsdeklARATIONEN 1776.

Detta dokument kallas självständighetsförklaringen, och fastställer att individer har odelbara och okränkbara rättigheter och att alla har rätt till liv, frihet och att sträva efter lycka. Dokumentet utropar även kolonierna som självständiga och fria stater.

Vad kolonialisterna skrev var:

ó att de anser följande sanningar vara självklara: att alla människor är skapade lika, att de har rättigheter som ingen kan ta ifrån dem, såsom rätten till liv, frihet och att få sträva efter lycka. ó att de som styr folket har som sin grundläggande uppgift att skydda dessa rättigheter och att i de fall de inte gör det ska deras makt upphävas.

Deklarationen gav på så sätt legitimitet till kolonialisternas uppror och bidrog till att protesterna växte. England tvingades att reagera och upphäva skatterna. De lät dock skatten på te, en av de viktigaste handelsvarorna på den här tiden, vara kvar. Kolonialisterna vägrade att foga sig och dumpade som en symbolhandling ut allt te från ett fartyg i Bostons hamn ó det så kallade Boston Tea Party. Denna handling ledde till ett krig där kolonialisterna till slut besegrades och England tvingades erkänna Nordamerika som självständigt.

Vad som är viktigt här är att människorna tog sig ur en situation som nekade dem deras rättigheter genom att formulera dessa rättigheter i en deklaration och därefter agera utifrån deklarationen genom att göra motstånd och ta sig ur förtrycket.

Bild 5. Franska revolutionen

Bilden: Målningen heter "Liberty leading the People", fritt översattö Friheten leder folketö. Den är målad av Eugene Delacroix.

Om vi sedan tittar på Frankrike ó hur såg samhället ut fram till slutet av 1700-talet?

Det var uppdelat i en hierarki med kungen överst och de fattiga längst ner. Mellan dessa fanns adeln, kyrkan och medelklassen.

De fattiga utnyttjades och behandlades illa. De hade ingen rösträtt, de antogs vara skyldiga när de blev arresterade, de hade inte rätt till advokat om de inte hade råd, de kunde öppet bli torterade av översåtar, deras egendom kunde beslagtogs och deras personliga rättigheter offrades för traditionen, vilket kunde innebära att de skulle arbeta gratis för sina översåtar. I samhället fanns ingen yttrandefrihet eller religionsfrihet. Kvinnor hade näst intill inga rättigheter överhuvudtaget.

Den franska deklarationen om mänskliga och medborgerliga rättigheter blev ett uttryck för att samhällsstrukturen inte var acceptabel. Vad var det då detta dokument uttryckte?

"Det franska folket [í] anser att okunnigheten om, glömskan av och föraktet för människans rättigheter är de enda orsakerna såväl till alla allmänna olyckor som till regeringens maktmissbruk. De har därför beslutat att fastställa människans naturliga, oförtytterliga och heliga rättigheter och skyldigheter, så att varje samhällsmedborgare i varje ögonblick ska kunna påminna sig (om) sina rättigheter och den lagstiftande och utövande maktens åtgärder."

Deklarationen betyder människors jämlikhet och folkets suveränitet. Uttrycket öfrihet, jämlikhet, broderskap tills döden!ö skulle bli stridsropet som låg till grund för den franska revolution.

Revolutionen som följde blev blodig och har i efterhand pekats ut som skiljelinje mellan den gamla och den nya tiden, eftersom den störtade den enväldiga kungamakt som så länge hade varit modell för styrelseskicket i Europa. Den tog makten från kung, herravälde och kyrka. Kungen och drottningen avrättades. Man instiftade en nationalförsamling, en riksdag, där samhällets olika skikt skulle representeras. På så sätt skulle man sträva efter jämlikhet mellan klasser, och garantera att samhället styrdes av folkvalda som skulle representera folkets röst.

Bild 6. Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga att idéerna om mänskliga rättigheter, som de kom till uttryck i de franska och amerikanska deklARATIONERNA, hävdade människans rätt till sitt liv, sin frihet och sin egendom. DeklARATIONERNA klargjorde även att människor har rätt att göra motstånd mot förtryck. På så sätt lades grunden till vad som skulle vara en serie av historiska uppror mot förtryck och krav på rättvisa.

Både deklARATIONEN och självständighetsförklaringen var skriftliga dokument, vilket innebar att det gällde gentemot såväl dåvarande som framtida makthavare. Regeringsmakten kunde inte längre behandla sina undersåtar hur som helst, utan var tvungen att lyda de lagar som folkförsamlingen stiftat. Regeringens makt var inte längre oinskränkt.

Emellertid var dokumenten nationella, det vill säga de gällde enbart i USA och Frankrike. De mänskliga rättigheterna var en nationell angelägenhet och skulle så förbli i drygt 150 år.

Bild 7. Aktivism under 1800-talet

Under 1800-talet blev ett antal frågor uppmärksammade, bland annat brutala arbetsvillkor och slaveri. Det ledde till flera inbördeskrig som tvingade fram lagförändringar och ett mer humant samhälle.

I USA betydde det blodiga kriget om slaveriet, det amerikanska inbördeskriget 1861-1865, nästan slutet för ett land som grundades bara 80 år tidigare på idén att alla människor är skapade lika. Ryssland avskaffade livegenskapen samma år som det amerikanska inbördeskriget började. Men vare sig de frigivna amerikanska slavarna eller de ryska livegna bönderna fick egentligen uppleva verklig frihet eller grundläggande rättigheter. Det skulle dröja mer än hundra år till.

Vad vi ser under hela den här perioden är att aktivism till förmån för mänskliga rättigheter framförallt organiseras av politiska och religiösa grupper. Många som var missnöjda med regeringarnas sätt att missbruka sin makt engagerade sig i revolutionära grupper för att åstadkomma förändring och få slut på maktmissbruket. Regeringarna anklagade i sin tur dessa grupper för att bestå av dissidenter och pekade på att de orsakade sociala oroligheter. På så sätt fick de ett motiv för att slå ner upproren.

Vare sig regeringar eller oppositionella hade dock som slutmål att skapa en universell rättvisa för alla samhällsmedlemmar. Deras anspråk var främst politiska ó inte humanitära.

Bild 8. Viktiga samhällsförändringar

Trots detta lyckades många grupper genomdriva viktiga samhällsförändringar under den här perioden. Kvinnors aktivism i många länder ledde till att kvinnor fick rösträtt i början av 1920-talet i flera europeiska länder. I Sverige röstade kvinnor för första gången 1921. Bilden till vänster är ett fotografi från en demonstration i USA för kvinnors rösträtt i början av 1920-talet.

Ett annat exempel är att nationella frihetsaktivister lyckades driva ut kolonialmakterna från sina länder. På bilden ser vi Mahatma Gandhi som ledde kampen mot den brittiska kolonialmakten i Indien. Indien blev en egen stat 1947.

Bild 9. Nürnbergrättegångarna

Bild: Fotografi från Nürnbergrättegången där vi ser överbefälhavarna från Nazityskland stå till svars för de kränkningar och mord som de beordrat under kriget.

Två sekel har förflutit sedan de amerikanska och franska deklARATIONERNA proklamerade att människor har odelbara och universella rättigheter. Det krävdes alltså nästan två hundra år av krig, politiska uppror, sociala katastrofer och avkolonisering för att denna idé skulle bli accepterad.

Till att börja med var idéerna om mänskliga rättigheter begränsade till inrikespolitiken. Där var det oftast makt och inte rättigheter som hade betydelse för de beslut som fattades. Det traditionella begreppet statssoveränitet handlade om statens makt att kontrollera sin befolkning och sitt territorium och det slog vakt om statens maktbefogenheter oavsett om makten utövades på ett demokratiskt och rättvist eller auktoritärt och brutalt sätt.

Nürnbergrättegångarna (se fotografiet) innebar den första viktigare förändringen av hur begreppet soveränitet tolkades i världen.

Genom historien har konflikter, krig och uppror ofta kommit som en reaktion mot orättvisor och inhuman behandling. Det var först efter slutet av andra världskriget som världssamfundet började uppmärksamma behovet av att skapa ett universellt skydd för människor från de omfattande grymheter och brott som man bevittnat under kriget.

Trots att det redan före kriget fanns internationella lagar som styrde vad militären fick göra mot fienden, och dessutom satte tydliga riktlinjer för hur civilbefolkningen skulle behandlas, blev krigets grymheter ett tydligt bevis på att dessa inte alltid följdes.

Två tillfälliga tribunaler sattes upp för att döma de överbefälhavare som beordrat eller förbisett sina truppers handlingar under andra världskriget, en i Nürnberg och en i Tokyo.

Begreppet folkmord användes för första gången i Nürnbergtribunalen. När krigsförbrytarna skulle ställas till svars saknades en benämning för brott av den omfattning som det var fråga om. En av åtalspunkterna blev brott mot mänskligheten.

Det var efter att dessa rättegångar hade behandlat andra världskrigets krigsförbrytelser som världssamfundet kom överens om att man behövde gemensamma grundprinciper för internationella mänskliga rättigheter.

Bild 10. Motorn i FN:s MR-arbete

Bild: Mötesrummet för människorättskommissionen i FN-högkvarteret i Genève.

FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna tillsattes av generalförsamlingen 1946. Kommissionen bestod då av medlemmar från olika politiska, religiösa och kulturella bakgrunder. Dessa satt som representanter för sina stater.

Eleanor Roosevelt, änka till USA:s tidigare president Franklin D. Roosevelt, blev utsedd till kommissionens första ordförande. Kommissionens främsta uppgift var att ta fram ett dokument som skulle representera ett gemensam, universell vilja att aldrig upprepa de grymheter som skett under andra världskriget. Kommissionens fick därför som sitt första uppdrag att ta fram ett förslag på en allmän deklARATION om de universella mänskliga fri- och rättigheterna. Eleanor Roosevelt anses än idag vara den som drev på arbetet med att ta fram texten till den allmänna förklaringen som senare antogs i FN:s generalförsamling.

Det fanns en stark vilja att på internationell nivå skapa en gemensam överenskommelse om absoluta, odelbara och universella rättigheter så att liknande övergrepp inte skulle kunna ske i framtiden.

Bild 11. Grundläggande rättigheter

Bild 11: På bilden ser vi ett fotografi av Eleanor Roosevelt som håller i det första utkastet av den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, på engelska kallad the Universal Declaration of Human Rights.

Den allmänna förklaringen var det första dokumentet som gav uttryck för denna vilja. Dess betydelse var lika stor då som idag för att skapa fred, rättvisa och frihet i världen. Den uttrycker den gemensamma viljan och strävan hos FN:s medlemsstater att arbeta för mänskliga rättigheter, rättvisa och jämställdhet mellan män och kvinnor i alla världens länder. Deklarationen säger att envar är berättigad till dessa absoluta rättigheter, utan åtskillnad av något slag. Det handlar om mänsklig värdighet och hur mänsklig värdighet kan beskyddas.

Den allmänna förklaringen börjar med att uttrycka sin fasa över krigets grymheter och säger:

"I det är föraktet för de mänskliga rättigheterna som lett till de barbariska gärningar som upprört mänsklighetens samvete."

Texten säger att det är just erkännandet av människors universella och odelbara rättigheter som ligger till grund för rättvisa, frihet och fred i världen.

Den allmänna förklaringen består av 30 artiklar som gemensamt uttrycker de grundläggande och universella fri- och rättigheterna. Artiklarna behandlar både sådant som alla har rätt till, som frihet och utbildning, och sådant som alla har rätt att vara fri från, som slaveri och tortyr.

När FN:s generalförsamling antog texten till den allmänna förklaringen 1948 sa man att texten skulle spridas över hela världen, oberoende av regioners politiska förhållanden för att den skulle utgöra ett gemensamt rättesnöre för alla nationer att sträva efter. I dagsläget har nästan alla världens stater accepterat den allmänna förklaringen som ett kontrakt mellan regeringen och deras invånare. Den har också fungerat som en utgångspunkt för det expanderande folkrättsliga systemet om skydd av olika individers och grupper rättigheter. Eftersom den allmänna förklaringen antogs den 10 december 1948 är den 10 december den dag då man uppmärksammar mänskliga rättigheter världen över.

Den allmänna förklaringen är idag översatt till 360 språk och håller därmed världsrekordet som världens mest översatta dokument. Den finns till och med på ett språk som heter pipil, som talas av ungefär 50 personer i El Salvador och Honduras.

Bild 12. De olika artiklarna

De 30 artiklarna behandlar vad man har rätt till och vad man har rätt till att inte utsättas för.

Artikel 1 deklarerar att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter och eftersom vi alla kommer från den gemensamma mänskliga familjen bör vi också handla gentemot varandra i gemenskap. Detta påminner väldigt mycket om franska revolutionens slogan om frihet, jämlikhet, och broderskap för alla. Artikel 1 är grundpelaren i den allmänna förklaringen och när den allmänna förklaringen skrevs var det denna artikel som diskuterades mest.

I artikel 2 står det att envar är berättigad till alla rättigheter utan åtskillnad såsom ras/etnicitet, hudfärg, kön, språk, religion eller politisk uppfattning. Mänskliga rättigheter tillhör alla människor jämlikt och utan åtskillnad.

Artikel 3 säger att var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet. Detta är inte en reflektion från upplysningstiden utan en konkret reaktion på vad som skedde i koncentrationslägren under andra världskriget. Skyddet för individens personliga säkerhet står i direkt motsats till Hitlers syn på att den rasistsiska statens intressen skulle gälla framför individens. Artikel 3 presenterar grundidén om rätten till liv och frihet som sedan en rad andra artiklar bygger på, exempelvis rätten att vara fri från slaveri och tortyr.

Artikel 4 säger att ingen människa får hållas i slaveri. Slaveri har historiskt varit ett utbrett globalt fenomen som går tillbaka till flera hundra år före Kristus. Välkända historiska slavsamhällen var till exempel antikens Grekland, romarriket och det ottomanska imperiet. De flesta institutionaliserade slavsamhällena tillät inte förslavning av sitt eget folk. Det innebar oftast att slaverna hämtades från andra religiösa, kulturella eller nationella grupper. Det tydligaste exemplet av detta är kanske den transatlantiska slavhandeln som startade på 1500-talet då afrikaner systematiskt fångades, såldes och skeppades till Nordamerika och Europa. Eftersom slavar historiskt ansågs vara egendom hade de få, om några, individuella rättigheter.

Artikel 5 säger att ingen människa får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Tortyr används i många länder som ett sätt att tvinga fram bekännelser eller att bestraffa. Tortyr är ett medvetet, överlagt angrepp på en enskild människas psyke, kropp och värdighet. Det innebär att utsätta en individ för olaglig och oförsvarlig smärta och förödmjukelse.

Artikel 6-12 tar upp alla människors rätt inför lagen. Alla har rätt till samma skydd av lagen och att få hjälp av landets domstolar. Ingen får godtyckligt anhållas eller fängslas och alla har rätt att få sin sak prövad i en opartisk domstol under en rättvis rättegång. Alla ska betraktas som oskyldiga till ett brott tills deras skuld har fastställts av en opartisk domstol.

Artikel 13 och 14 talar om allas rättighet att förflytta sig fritt och rätten att lämna ett land för att senare återvända. De säger också att varje människa har rätt att söka asyl från förföljelse. Det är en direkt reaktion på att många stater under andra världskrigets förföljelser stängde sina gränser för flyktingar.

Artikel 15 säger att alla människor har rätt till en nationalitet och att ingen får fråntas sin nationalitet. Enligt det internationella rätt är det staternas skyldighet att garantera individers rättigheter. Stater ska inte ha möjligheten att kringgå sina skyldigheter genom att frånta sina medborgares deras nationalitet.

Artikel 16 talar om rätten för alla att ingå äktenskap med båda parterens fria och fulla samtycke.

Artikel 17-20 handlar om de personliga friheterna, alltså åsiktsfrihet, yttrandefrihet och organisationsfrihet. Man har rätt att tycka vad man vill, att säga det man tycker, att gå på fredliga möten och tillhöra sammanslutningar.

Artikel 21 talar om att alla har demokratiska rättigheter och rätt att delta i landets styre.

Artikel 22-25 talar om att varje människa har ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som krävs för hävdandet av hennes människovärde och utvecklingen av hennes personlighet. Man har rätt till arbete och lika lön för lika arbete. Man har också rätt till vila, fritid och en viss levnadsstandard.

Artikel 26 handlar om rätten till utbildning och att alla ska ha rätt till en kostnadsfri grundutbildning.

Artikel 27 handlar om allas rätt att delta i kulturlivet och ta del av vetenskapens framsteg.

Bild: Norman Rockwells mosaik som hänger i FN-högkvarteret i New York.

Bild 13. Vad är en mänsklig rättighet?

Vad kan vi då sammanfattningsvis säga om den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna?

De mänskliga rättigheterna täcker in många delar av en människas liv. De syftar till att alla människor ska få möjlighet att leva ett drägligt liv och inkluderar regler om människors möjlighet att överleva, inbegripet föda och husrum, om människors rätt till sina innersta tankar och trosuppfattningar, om skydd för familjen, frihet från tortyr och slaveri, om rätt till utbildning, yttrandefrihet och att delta i landets styrelse.

De mänskliga rättigheterna gäller för alla och envar. De slår fast att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella. De gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller specifik situation.

Presentationen av rättigheterna i kategorier innebär ingen gradering. De är alla viktiga. En rad beslut inom FN har understrukt vikten av att de olika rättigheterna ses som ömsesidigt samverkande och som delar av samma helhet. Den markeringen har kommit som en reaktion på att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna i praktiken har fått lägre prioritet än andra rättigheter och ibland beskrivits som ambitioner snarare än som verkliga rättigheter.

Det internationella samarbetet om de mänskliga rättigheterna har utvecklats framför allt efter andra världskriget. Flera stater hade redan före 1945 egna lagar om medborgarnas rättigheter

gentemot staten, men det fanns få internationella regler mellan stater.

De mänskliga rättigheterna reglerar förhållandet mellan statsmakten och enskilda människor. De utgör en begränsning av statens makt över individen och slår samtidigt fast vissa skyldigheter för staten gentemot individen.

Staterna är skyldiga att respektera folkrättens regler. Varje land har ett ansvar för att dess åtaganden vad gäller de mänskliga rättigheterna omsätts i nationell lagstiftning. Det räcker dock inte med lagar som klargör statens skyldigheter eller som förbjuder vissa handlingar. Det måste också finnas ett fungerande rättssystem (poliser, advokater och åklagare, opartiska och rättvisa domstolar) som upprätthåller lagarna. Därutöver krävs kompletterande åtgärder såsom främjande ó genom information och på annat sätt ó av de mänskliga rättigheterna.

Om en kränkning sker av de mänskliga rättigheterna är det i första hand den aktuella statens ansvar att se till att den enskilde får upprättelse. Men de mänskliga rättigheterna är en internationell angelägenhet och det är därför fullt legitimt för andra stater att framföra åsikter om och försöka påverka situationen i olika länder där rättigheterna kränks.

Inom ramen för de mänskliga rättigheterna är det alltså stater som har skyldigheter och individer som har rättigheter. Enskilda individer är skyldiga att under landets lagar respektera andra människors rättigheter. Enligt huvudregeln är det dock enbart stater som internationellt kan ställas till svars för kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Bild 14. Framsteg och utmaningar

Vad kan man då säga drygt 60 år efter att denna milstolpe i internationell lag antogs?

Kofi Annan, FN:s tidigare generalsekreterare, har kallat den allmänna förklaringen för den måttstock med vilken vi mäter mänsklighetens framgång.

Vi kan sammanfatta den allmänna förklaringen i tre punkter:

Från att mänskliga rättigheter tidigare funnits som främst filosofiska och ganska vaga idéer gav den allmänna förklaringen de mänskliga rättigheterna ett språk som är tydligt uttryckt i de 30 artiklar som beskriver de grundläggande mänskliga rättigheterna.

Den allmänna förklaringen etablerade en gemensam internationell standard för alla folk och nationer. Den gjorde de mänskliga rättigheterna allmängiltiga. Från att ha varit enskilda länders angelägenheter blev de en internationell standard.

Som det första internationella instrumentet för mänskliga rättigheter har deklarationen varit en inspirationskälla för andra instrument och institutioner. Man kan spåra deklarationens andemening i historiska skeenden efter andra världskriget, som kolonialismens upphörande och tillkomsten av nya stater, apartheidsystemets och kommunismens fall och etablerandet av demokrati som den främsta ideologin inför det nya seklet.

Demokratier har visat sig vara mer fredliga än auktoritära regimer eller diktaturer. Men många framsteg är idag i fara. De tankar som har legat till grund för moderniseringens

mekanismer, det vill säga att ekonomisk utveckling sker parallellt och hör ihop med den ideella utvecklingen inom den politiska och kulturella sfären, har visat sig vara felaktig. I stället har vi sett att många stater väljer en à la carte-modernisering.

Kina har kapitaliserats och industrialiserats sedan 80-talet och är idag kanske det land som har störst ekonomiskt inflytande i världen. När kinesiska medborgare krävde rättigheter och protesterade mot politiskt förtryck under upproren på Himmelska fridens torg 1989 slogs demonstrationerna ner av kinesisk militär och polis. Tusentals personer mördades och fängslades enbart för att de krävt sina demokratiska rättigheter. Kina är en regim som fortsätter att godtyckligt kränka sina medborgares grundläggande mänskliga rättigheter. Ryssland är ett annat exempel på en stat som kombinerar ekonomisk utveckling och auktoritärt ledarskap. Kännetecknande för det ryska systemet är bland annat hög korruption, statskontrollerad press och avsaknad av demokratiska institutioner.

USA har rättfärdigat grava kränkningar av de grundläggande mänskliga rättigheterna med det så kallade kriget mot terrorismen. Den amerikanska statsmakten torterar och fängslar människor utan att ge dem chansen att få sin sak prövad i en oberoende domstol.

Hundratals konflikter hålls vid liv genom legal och illegal vapenhandel med stater som Kina, Ryssland och USA. Även Sverige är inblandat. Konflikten i Darfur-regionen i Sudan har krävt över 200 000 dödsoffer utan att världssamfundet har lyckats samla sig till ett ingripande.

Medan de största hoten mot freden tidigare utgjordes av maktpolitik och ekonomisk rivalitet mellan stater härrör många staters sammanbrott idag ur en normativ försvagning av de institutionella systemen och ur totalitära ideologier. För att skapa fred och stabilitet behövs mänskliga rättigheter.

Bild 15. Kärnkonventionerna

Den allmänna förklaringen var epokgörande men inte tillräcklig eftersom den inte är bindande för staterna. Därför arbetar FN fram konventioner som är juridiskt bindande för de stater som ansluter sig till dem. Det finns idag nio särskilt betydande konventioner för olika mänskliga rättigheter, de så kallade kärnkonventionerna. Två av dem är de grundläggande konventioner som sedan 1966 å ena sidan ska skydda de medborgerliga och politiska rättigheterna och å andra sidan de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna.

Några av kärnkonventionerna skyddar särskilt utsatta grupper i samhället. Barnkonventionen och kvinnokonventionen är sådana exempel, liksom de två relativt nya konventionerna som reglerar rättigheter för personer med funktionsnedsättning och för migrantarbetare. Det finns även kärnkonventioner som ska ge medborgare skydd mot att statsmakten använder tortyr eller rasdiskriminering.

Kärnkonventionerna är:

- Avskaffande av rasdiskriminering
- Medborgerliga och politiska rättigheter
- Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- Avskaffande av diskriminering av kvinnor
- Avskaffande av tortyr

Barnets rättigheter
Migrantarbetares rättigheter
Skydd mot påtvingade försvinnanden
Funktionsnedsatta personers rättigheter

Staternas efterlevnad av konventionerna granskas av övervakningskommittéer. Dessa består av oberoende experter som regelbundet möts i Genève.

Sverige har skrivit under alla utom migrantarbetares rättigheter trots att man var med om att utarbeta den. Skälet är att man anser att gällande lagstiftning ger tillräckligt skydd. Inget EU-land har ställt sig bakom konventionen. Konventionen försöker motarbeta och eliminera exploatering av alla typer av migrantarbetare och deras familjemedlemmar. Den försöker särskilt hindra illegal handel och olaglig anställning av migrantarbetare.

Den senaste kärnkonventionen handlar om påtvingade försvinnanden och trädde i kraft februari 2009. Sverige planerar att ställa sig bakom konventionen, men innan detta kan ske krävs en översyn av intern lagstiftning. När Sverige antar ett internationellt avtal transformeras konventionstexten. Detta innebär att konventionen inte med automatik skrivs in i sin ursprungsförm i svensk lagtext, utan att den ska tolkas som förenlig med svensk lag. I vissa fall görs undantag, som tex med Europakonventionen, som inkorporerats direkt i svensk lagtext. Ett system som tillåter automatisk inkorporering kallas monistiskt, medan ett system med fördragskonform tolkning som Sveriges benämns som dualistiskt.

En diskussion pågår om huruvida Sverige bör frångå den dualistiska principen för att inkorporera barnkonventionen, på det sätt som gjorts i Norge. Ett argument emot en inkorporering har varit att FN-språket är alltför otydligt och att svenska formuleringar är att föredra för att konventionen ska tolkas korrekt.

Bild 16. Koordinering av FN:s arbete för mänskliga rättigheter

Vid Wienkonferensens möte 1993 inrättades även en särskild högkommissarie för mänskliga rättigheter med ett eget kontor, MR-kontoret.

Till högkommissariens arbetsuppgifter hör förutom att agera självständigt för att påverka olika länders regeringar även att främja rätten till utveckling och att ge tekniskt stöd till länder för att stärka deras nationella arbete för mänskliga rättigheter. MR-kontoret fungerar också som ett sekretariat för de olika granskningskommittéerna, MR-rådet och olika arbetsgrupper och särskilda rapportörer som undersöker situationen i olika länder.

Sedan 2008 innehas posten av Navi Pillay från Sydafrika.

Bild 17. Svenska FN-förbundets arbete

Svenska FN-förbundets arbete med mänskliga rättigheter sker genom en rad olika aktiviteter.

ó FN-förbundet samordnar nätverket för de mänskliga rättigheterna som nu har existerat i tio år. Där ingår ett 60-tal organisationer som på olika sätt arbetar med att främja de mänskliga rättigheterna. Nätverket arbetar med att granska hur Sverige efterlever sina internationella folkrättsliga åtaganden och huruvida man tillämpar de konventioner som man har anslutit sig till. Detta görs genom så kallade parallellrapporter till FN:s olika övervakningskommittéer.

FN-förbundet ansvarar för parallellrapporten till den FN-kommitté som övervakar Sveriges efterlevnad av rasdiskrimineringskonventionen. Nätverket följer arbetet i FN:s råd för mänskliga rättigheter och arbetar med att sprida information och kunskap om den internationella granskningsprocessen för de mänskliga rättigheterna. Nätverket arbetar också med att bilda opinion och påverka den svenska regeringen. Genom att samordna sina intressen når organisationerna ut till fler människor och bidrar gemensamt till ett ökat medvetande om mänskliga rättigheter i Sverige och i världen.

ó FN-förbundet arbetar med att sprida information och kunskap om de mänskliga rättigheterna och om FN:s arbete med övervakningen av dessa genom att hålla utbildningar, föreläsningar och seminarier i en rad olika sammanhang, från gymnasieskolor till riksdagsevenemang.

ó FN-förbundet arbetar med politiskt påverkansarbete genom att följa debatten och delta i dialogen kring människorätsfrågor med regerings- och riksdagsrepresentanter och UD samt internationellt vid FN:s olika organ. Vi skriver även yttranden om exempelvis det nya människorättsrådet i Genève och sammanställer kontinuerligt debattartiklar om aktuella människorätsfrågor i svensk press.